

بررسی جامعه‌شناختی رابطه مصرف شبکه‌های اجتماعی مجازی و گرایش به انحرافات اخلاقی (مورد مطالعه جوانان ۱۵ تا ۲۹ سال شهر تهران)

فربیا شایگان^۱

محمد رحیمی^۲

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۱۱/۱۱

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۵/۱۲/۲۱

در این پژوهش با رویکردی جامعه‌شناختی به بررسی رابطه مصرف شبکه‌های اجتماعی مجازی و گرایش جوانان شهر تهران به انحرافات اخلاقی پرداخته خواهد شد. در این تحقیق از روش پیمایشی استفاده شده و ابزار تحقیق، پرسشنامه بوده است. جامعه آماری پژوهش حاضر، کلیه جوانان ۱۵ تا ۲۹ سال شهر تهران بودند که از میان آنها به روش کوکران تعداد ۴۰۰ نفر به صورت نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای به عنوان جمعیت نمونه انتخاب شده است. اطلاعات مورد نیاز از طریق پرسشنامه محقق ساخته جمع‌آوری و با استفاده از نرم افزار (SPSS) پردازش گردید. با بهره‌گیری از چارچوب نظری تلفیقی و بر مبنای نظریه آنومی دورکیم، از جا‌کندگی‌گیدنز، کنترل اجتماعی هیرشی، جامعه شبکه‌ای کاستلز، وابستگی بال روکیچ و دی فلور، نظریه یادگیری اجتماعی و نظریه انتقال فرهنگی ساترلند به تدوین فرضیه‌ها اقدام شد. نتایج پژوهش مبین آن است که جوانان شهر تهران گرایش شدیدی به انحرافات اخلاقی دارند. بین مصرف شبکه‌های اجتماعی مجازی (متغیر مستقل) و گرایش به انحرافات اخلاقی (متغیر وابسته) با ابعاد اباحه‌گری عملی جوانان، خشونت و پرخاشگری جوانان، تضعیف باورهای دینی و گسترش شبهه‌های فکری، عادی شدن روابط دختر و پسر، گسترش رفتارهای وندالیستی و ترویج همزیستی به جای ازدواج رابطه معناداری وجود دارد. نیکویی برازش مدل نظری بر اساس تحلیل رگرسیون چند گانه و تحلیل مسیر، نشانگر آن است که بر حسب ارزش بتا (β)، در مجموع ۴۸ درصد از گرایش جوانان شهر تهران به انحرافات اخلاقی ($R^2=0/48$) بستگی به مصرف شبکه‌های اجتماعی مجازی و متغیرهای زمینه‌ای دیگری نظیر پایگاه اقتصادی- اجتماعی، جنسیت، سن و میزان تحصیلات دارد.

واژگان کلیدی: شبکه‌های اجتماعی مجازی، انحرافات اخلاقی، نابهنجاری، جوانان و شهر تهران

^۱ دانشیار، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران

^۲ دکتری جامعه‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، واحد خلخال، دانشگاه آزاد اسلامی، خلخال، ایران (نویسنده مسئول)

مقدمه

در قرن بیست و یکم، صاحب نظران علوم ارتباطات با اذعان به توانایی شگرف رسانه‌های جمعی در شکل‌دهی افکار، نگرش‌ها و رفتار افراد، مطالعات مختلفی را در مورد سنجش میزان و نوع تأثیرات رسانه‌ها انجام داده‌اند. آنان بیان می‌دارند که وسایل ارتباط جمعی قادرند با کارکردهای منفی و تخطی از اخلاق رسانه‌ای، سلامت فکری و اخلاقی آحاد جامعه به ویژه جوانان را تهدید کنند و الگوهای ناپه‌نجان رفتاری را در جامعه تثبیت نمایند. از سوی دیگر، می‌توانند با توجه به کارایی و توان رسانه‌ها، نرخ وقوع انحرافات اجتماعی را کاهش دهند که در این نوشتار برخی از کارکردهای فوق تبیین گردیده است.

با ورود فناوری و وسایل ارتباط جمعی به حریم خصوصی افراد، ارزش‌های اجتماعی تحت تأثیر قرار گرفته و موجب شده تا شاهد تغییراتی در رفتار و گفتمان نسل جوان باشیم. از جمله این وسایل، دسترسی آسان به اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی^۱ است. یافته‌های پژوهش‌های اجتماعی در ایران نشان می‌دهد که جوانان بیشترین و مهم‌ترین کاربران شبکه‌های اجتماعی در ایران هستند. استفاده از شبکه‌های اجتماعی نه تنها مهم‌ترین فعالیت آنان در اوقات فراغت به حساب می‌آید، بلکه بیشتر جوانان وقت قابل توجهی را به استفاده از شبکه‌های اجتماعی اینترنتی اختصاص می‌دهند. آمارهای متعدد موجود از تعداد کاربران اینترنت در ایران و ایرانیانی که در شبکه‌های اجتماعی مجازی مانند فیس‌بوک و توییتر و ... عضویت یافته‌اند، نمایانگر گستره حضور خیره‌کننده رسانه‌های اجتماعی در میان جامعه ایرانی است (رحیمی، ۱۳۹۵: ۵).

بر اساس گزارش‌های مرکز افکار سنجی دانشجویان ایران^۲ (۱۳۹۴)، ۵۳ درصد از کل مردم ایران حداقل عضو یکی از شبکه‌های اجتماعی هستند که در این میان، تلگرام به پرتعدادترین شبکه اجتماعی در بین مردم ایران تبدیل شده و تعداد کاربران تلگرام در ایران بیش از ۲۰ میلیون نفر است. نتایج نظرسنجی ایسپا نشان داد که ۵۶ درصد شهروندان مراکز استان‌ها، ۵۶ درصد شهروندان شهرهای درجه دو و ۴۲ درصد مردم روستاها حداقل عضو یکی از شبکه‌های اجتماعی هستند. همچنین، ۷۲ درصد جوانان ۱۸ تا ۲۹ ساله کشور اعلام کرده‌اند حداقل عضو یکی از شبکه‌های اجتماعی هستند. این میزان برای افراد ۳۰ تا ۴۹ ساله برابر با ۵۳ درصد و برای افراد بالای ۵۰ سال برابر با ۲۵ درصد است (فناوران اطلاعات، ۱۳۹۴: ۲). به طور قطع، این ضریب در شهر بزرگی مانند تهران که اغلب خانواده‌ها به اینترنت دسترسی دارند، بسیار بالا و به جرأت می‌توان گفت که حدود دو برابر این رقم است. نکته قابل توجه این است که رشد این ضریب در ده سال

1 virtual social networks

2 Ispa

گذشته در ایران تصاعدی بوده است و انتظار می‌رود که در سال‌های آینده نیز تشدید خواهد شد و از رشد آن گریزی نیست.

یکی از مسائلی که به دنبال گسترش روزافزون شبکه‌های اجتماعی مجازی در جهان امروز ایجاد شده است، تغییرات رفتاری جوانان می‌باشد. تغییر و تحول در رفتارهای جوانان امروزه دیگر مسئله‌ای منحصر به جامعه یا جوامعی خاص نیست، بلکه مسئله‌ای است که دیر یا زود، همه جوامع با آن رو به رو خواهند شد. همان گونه که گیدنز اشاره می‌کند، مسئله‌ای جهانی^۱ است. این واقعیت محض را همه احساس و درک می‌کنند که نهاد خانواده جامعه شهری امروز ایران به ویژه شهر تهران در حال تغییر است. آمارهای رسمی نشان از درگیری بیش از پیش جوانان با تکنولوژی‌های ارتباطی^۲ در ایران دارند؛ به طوری که در دور افتاده‌ترین نقاط ایران هم استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی امری بدیهی به حساب می‌آید؛ اما تفاوتی که مصرف رسانه‌ای کلانشهرها با سایر نقاط دارد، در میزان زمانی است که افراد به استفاده از این رسانه‌ها اختصاص می‌دهند و نیز اموری که تنها از طریق تکنولوژی‌های ارتباطی مانند اینترنت یا موبایل میسر می‌گردد. امروزه کمتر خانواده‌ای را می‌توان یافت که اعضای آن ساعتی از وقت خود را صرف استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی نکند و رفتار و افکارشان تحت تأثیر آن قرار نگیرد. شبکه‌های اجتماعی مجازی امروزه بخش اعظم زمان جوانان را به خود اختصاص داده و به دلیل گستردگی و ناشناخته ماندن آن آسیب‌های اجتماعی چندی را بر رفتارهای آنان وارد کرده است (رحیمی، ۱۳۹۵: ۶).

بر این اساس، جوانان را می‌توان به عنوان سرمایه انسانی و یکی از ارکان توسعه یافتگی جوامع محسوب کرد که اگر به درستی تربیت نشوند، سلامت اجتماعی جامعه در معرض تهدید قرار خواهد گرفت. کنش‌های نابهنجار که اغلب در حاشیه شهرها نمایان می‌گردد، سبب می‌شود همبستگی اجتماعی با چالش رو به رو شود و موجب هدر رفت سرمایه انسانی گردد. هر جامعه‌ای متناسب با شرایط خود، با انواعی از انحرافات و مشکلات رو به روست که تاثیرات مخربی روی فرآیند ترقی آن جامعه دارد. شناخت چنین عواملی می‌تواند مسیر حرکت جامعه را به سوی ترقی و تعامل هموار سازد. شناسایی عوامل مؤثر بر نابهنجاری‌های اجتماعی در کاهش اتلاف هزینه، اتلاف وقت و نیرویی که دولت‌ها صرف حل آن می‌کنند نیز اهمیت زیادی دارد. اداره کانون‌های اصلاح و تربیت، کانون‌های کارآموزی، سازمان زندان‌ها، نیروی انتظامی، دادگستری و هزینه‌های مربوط به آن، باری بر دوش بودجه هرکشوری است. در صورتی که اگر به

1 Global issue

2 Communication technologies

صورت علمی عوامل دخیل در این معضل شناسایی شود، قسمت اعظم این بودجه را می‌توان صرف توسعه و بالندگی جامعه نمود.

ماده ۹۷ قانون برنامه چهارم و ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران به مسئله نابهنجاری اجتماعی اختصاص یافته است که بر اساس آن دولت مکلف است به منظور پیشگیری و کاهش آسیب‌ها و نابهنجاری‌های اجتماعی، نسبت به تهیه طرح کنترل کاهش آسیب‌های اجتماعی اقدام نماید و برای این کار نیاز به بهره‌گیری از مطالعات علمی آسیب‌شناسان اجتماعی از جمله جامعه‌شناسان دارد تا نابهنجاری‌های اجتماعی را مورد شناسایی و برحسب اهمیت اولویت بندی نمایند. از سوی دیگر، منابع آسیب‌ها و پیدایی آنها باید مورد علت‌کاوی قرار گیرد تا به قدرت پیش‌بینی، پیشگیری و کنترل انحرافات اجتماعی دست یافته و با شیوه‌ای علمی به ترمیمی آسیب‌ها و اصلاح کجروان اجتماعی و توانمندسازی افراد در معرض آسیب پرداخته شود. پس برای مدیریت مسئله از طرف برنامه‌ریزان و سیاستگذاران اجتماعی، انجام تحقیقات و مطالعات علمی توسط پژوهشگران اجتماعی امری ضروری است (محبوبی منش، ۱۳۸۷: ۱۴).

این مطالعه با هدف بررسی جامعه‌شناختی رابطه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و گرایش به انحرافات اخلاقی در بین جوانان ۱۵ تا ۲۹ سال شهر تهران در سال ۱۳۹۵ انجام گرفت و به دنبال پاسخگویی به سوالات زیر بود:

۱- چه میزان از گرایش به اباحه‌گری عملی جوانان مربوط به استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی است؟

۲- چه میزان از تضعیف باورهای دینی جوانان مربوط به استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی است؟

۳- چه میزان از گسترش خشونت و پرخاشگری در میان جوانان مربوط به استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی است؟

۴- چه میزان از عادی شدن رابطه دختر و پسر نزد جوانان مربوط به استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی است؟

۵- چه میزان از رفتارهای وندالیستی جوانان مربوط به استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی است؟

۶- چه میزان از ترویج همزیستی به جای ازدواج در میان جوانان مربوط به استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی است؟

پیشینه تجربی پژوهش

ناظری (۱۳۸۷) در پژوهشی با عنوان "بررسی میزان تفاوت معیارهای دوست‌یابی نوجوانان در فضای مجازی و غیر مجازی" به بررسی تأثیر شبکه‌های اجتماعی اینترنتی بر سبک زندگی نوجوانان پرداخته است. پژوهش بیانگر این مطلب است که معیارهای دوست‌یابی در فضای مجازی و غیرمجازی دارای تفاوت‌های معناداری با یکدیگر است که می‌تواند نشانگر رابطه میان عضویت و حضور در شبکه‌های اجتماعی اینترنتی و تغییرات سبک زندگی افراد باشد؛ چنان که در بررسی عوامل مختلف مؤثر در انتخاب دوست در دنیای واقعی مشخص شد که از نظر پاسخگویان مهمترین عامل «هم‌سن» بودن است. همچنین «اظهار محبت و مهربانی از جانب طرف مقابل»، «تأیید خانواده»، «مشترکات دینی و عقیدتی» و «هم‌جنس» بودن از دیگر عوامل مهم در انتخاب دوست در دنیای واقعی اظهار شده است، در حالی که در بررسی عوامل مؤثر در انتخاب دوست در دنیای مجازی، مهمترین دلیل «آشنایی تصادفی با وی» عنوان شده است. «اظهار مهربانی و محبت از سوی دیگری» و «قرار داشتن فرد مورد نظر در کانون توجه دیگران»، از دیگر عوامل مهم در انتخاب دوست در شبکه‌های اجتماعی است که خود بیانگر رابطه میان عضویت و حضور در شبکه‌های اجتماعی و تغییر در سبک دوست‌یابی افراد است. علاوه بر این، در مقایسه معیارهای دوست‌یابی در دنیای مجازی و واقعی مشخص شد که بیشتر معیارهای دوست‌یابی در اینترنت و دنیای واقعی با یکدیگر تفاوت معناداری دارند؛ به گونه‌ای که بر این اساس با آزمون‌های آماری با ۹۵ درصد اطمینان می‌توان گفت که به غیر از «عوامل موقعیت اقتصادی و اجتماعی مشابه» و «جذابیت ظاهری» که تفاوت معناداری در دنیای مجازی و واقعی نداشتند، میانگین سایر عوامل برشمرده شده در جدول معیارهای دوست‌یابی، با یکدیگر تفاوت معناداری دارند.

رجبی (۱۳۹۰) در تحقیقی با عنوان "رسانه‌ها و ارزش‌های اخلاقی خانواده در سریال جستجوی پدر فارسی وان" بیان می‌دارد دو روش پیمایش و تحلیل محتوا در این پژوهش به کار گرفته شده است. هدف بخش پیمایش، انجام یک پژوهش مقدماتی پیرامون موضوع مورد مطالعه با استفاده از پرسشنامه برای رسیدن به پربیننده‌ترین سریال فارسی وان در شهر کرمانشاه بود. جامعه آماری تحقیق، همه افراد سال ساکن در شهر کرمانشاه است. بر اساس فرمول کوکران و به روش تصادفی منظم، تعداد ۶۰۰ پرسشنامه توزیع و بر اساس نتایج حاصل، بیش از نیمی از حجم نمونه، برنامه‌های شبکه فارسی وان را دنبال می‌کنند. زنان بیش از مردان و افراد مجرد بیش از افراد متأهل به دیدن سریال فوق علاقه دارند.

علیزاده اقدام و دیگری (۱۳۹۲) تحقیقی با عنوان "بررسی عوامل اجتماعی موثر بر ناهنجاری‌های رفتاری دانش آموزان" انجام دادند. در این تحقیق به بررسی عوامل اجتماعی موثر بر ناهنجاری‌های رفتاری دانش آموزان شهرستان آران و بیدگل پرداخته شده است. جامعه آماری این تحقیق، دانش آموزان دبیرستانی شهرستان آران و بیدگل هستند که به شیوه نمونه‌گیری طبقه‌بندی سیستماتیک، نمونه ۵۴۳ نفری انتخاب شده است. روش تحقیق، پیمایشی و ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه می‌باشد. نتایج تحقیق نشان داد که بین متغیرهای معدل، پایگاه اجتماعی، عملکرد خانواده، دسترسی به منابع و امکانات، عملکرد جامعه و ناهنجاری‌های رفتاری دانش‌آموزان رابطه معناداری وجود دارد، ولی تفاوت معناداری بین جنسیت و ناهنجاری‌های رفتاری وجود ندارد. نتایج تحلیل رگرسیونی نشان می‌دهد بیشترین تأثیر متغیرهای مستقل به ترتیب بر ناهنجاری‌های رفتاری دانش‌آموزان عبارت‌اند از: دسترسی به منابع و امکانات، عملکرد جامعه، معدل تحصیلی، عملکرد جامعه، پایگاه اجتماعی، عملکرد خانواده. متغیرهای باقی‌مانده در معادله رگرسیون با هم‌دیگر ۵۸/۹ درصد از واریانس متغیر وابسته را تبیین می‌کنند. بر همین اساس نمودار تحلیل مسیر ترسیم شده است.

کفاشی و همکاران (۱۳۹۳) تأثیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر هویت اجتماعی جوانان شهر تهران را مورد بررسی قرار داده‌اند. پژوهش به صورت پیمایشی و با ابزار پرسشنامه انجام شده و جامعه آماری تحقیق جوانان ۱۹ تا ۳۶ سال ساکن منطقه ۴ تهران می‌باشد. چارچوب نظری پژوهش، نظریه جامعه شبکه‌ای کاستلز و نظریه هویت‌گیدنز است. محقق برای محاسبه نمره هویت اجتماعی افراد از مجموع نمرات شاخصه‌های هویت خانوادگی، فردی و گروهی استفاده کرده است. یافته‌های پژوهش بر اساس محاسبه رگرسیون نشان می‌دهد بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی (همانگونه که گیدنز اشاره به خاصیت بازتابندگی هویت دارد) با هویت اجتماعی پاسخگویان رابطه معنی‌داری وجود ندارد. از یافته‌های دیگر این پژوهش مطابق با دیدگاه کاستلز - مبنی بر تحت تأثیر قرار گرفتن فرهنگ و نظام باورها از دریچه ارتباطات شبکه‌ای - رابطه معکوسی میان میزان استفاده کاربران از شبکه‌های اجتماعی مجازی و هویت دینی افراد وجود دارد. همچنین، بین هویت مذهبی پاسخگویان و هویت اجتماعی آنان همبستگی و رابطه مثبت مشاهده شد.

یکی از پژوهش‌های معروفی که به رابطه میان شبکه‌های اجتماعی و تغییر سبک زندگی پرداخته است، نظرسنجی است که به "نظرسنجی ۲۰۰۰" شهرت دارد. نظرسنجی ۲۰۰۰ توسط انجمن ملی جغرافیا از سپتامبر تا نوامبر ۱۹۹۸ برای اعضای پایگاه اینترنتی این انجمن که خود نوعی شبکه اجتماعی را تشکیل

می‌دادند، قابل دسترس بود. نتایج نظرسنجی ۲۰۰۰ بیانگر این مطلب است که افرادی که مدت طولانی‌تری در شبکه‌های اجتماعی عضویت داشته‌اند، به انواع بیشتری از فعالیت‌های اینترنتی پرداخته‌اند و رفته رفته میزان حضورشان در فضای وب بیشتر شده و فعالیت‌های آن‌ها در اجتماع غیرمجازی کمتر گردیده است. در حقیقت، شبکه‌های اجتماعی به موضوعی محوری در ساخت و بازسازی شیوه زندگی و فعالیت‌های مختلف اجتماع کاربران تبدیل می‌شود (ولمن و کوان هاس، ۲۰۰۸).

پارک و همکاران (۲۰۰۹) در پژوهشی به بررسی انگیزه‌ها و نیازهای دانش‌آموزانی پرداختند که از بازدیدکنندگان دائمی شبکه فیسبوک هستند. بررسی نشان داد که مشارکت و فعالیت در فیسبوک برای ارضای چهار نیاز اساسی بود: اجتماعی بودن، تفنن و سرگرمی، شناخت خویش و کسب اطلاعات. تنوع این نیازها به ویژگی‌هایی همچون جنس، شهر و زادگاه و مدت تحصیل آنها بستگی داشته و تجزیه و تحلیل بین نیاز کاربران و فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی آنها نشان داد که کسب اطلاعات از طریق استفاده‌های تفریحی و تفننی به فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی می‌انجامد. همچنین این تحقیق نشان می‌دهد که پتانسیل شبکه‌های اجتماعی به عنوان یک سرگرمی، ابزار قدرتمندی برای توجیه علاقه جوانان به تجمع‌های دوستانه و درگیر کردن نسل جوان به عنوان مشارکت‌کنندگان فعال در جامعه است.

دیویس (۲۰۱۲) در مطالعه‌اش با عنوان "تنش‌های هویتی در عصر شبکه‌های اطلاعاتی؛ دیدگاه‌های جوانان درباره خطرات و فرصت‌های خود بیانگری در تجربه آنلاین"، به چگونگی تأثیر فناوری‌های دیجیتال بر مسئله هویت و تصوراتی که جوانان درباره خود بیانگری در تجربه آنلاین دارند، می‌پردازد. او از طریق مصاحبه‌های عمیقی که با ۲۴ جوان ۱۵ تا ۲۵ ساله که به مدت طولانی در زمان مصاحبه با رسانه‌های دیجیتالی فعالیت می‌کردند، پرداخت. شرکت‌کنندگان در این مصاحبه مثل فیلم طراحی شده تصورات خودشان را از هویت در تجربه آنلاین و غیر آنلاین ارائه نمودند. او از طریق مصاحبه‌های سازمان یافته در چهارچوب تصورات ذهنی جوانان به‌طور خلاصه اطلاعاتی پیرامون راهبردهای جوانان برای وفق دادن تنش‌های هویتی در میان گوناگونی شناخت‌ها و تجربه خود و همسانی در عرصه شبکه‌ای شده دریافت نمود. این چهارچوب تصورات ذهنی شامل تعهد به هویت خود، تعهد به هنجارهای روابط بین شخصی، هنجارهای تجربه آنلاین و ارزش‌های سطح گسترده اجتماعی - که کارکرد ضمنی محدودکننده‌ای بر روی تعدد تجربه به خود دارند - می‌باشد. او دریافت که وقتی شرکت‌کنندگان در تجربه آنلاین تصمیم می‌گیرند خودشان را در این عرصه‌های شبکه‌ای شده اطلاعات ابراز کنند، وزن هریک از این حوزه‌ها را تغییر می‌دهند.

همان طور که ملاحظه می‌شود، در بین آثار داخلی نمی‌توان تحقیق مستقلی را درباره رابطه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و گرایش به کج رفتاری اجتماعی و ارائه مدلی جهت تبیین انحرافات اخلاقی در ایران مشاهده کرد. در تحقیقات خارجی نیز بیشتر آثار به تقسیم‌بندی کلی از ناهنجاری‌ها و رفتارهای انحرافی و تحلیل کارکردهای مثبت و منفی شبکه‌های اجتماعی مجازی پرداخته‌اند و بیشتر بر مبنای رویکرد مجازی‌سازی^۱ به تفکیک الگوها مبادرت کرده‌اند. از مرور این پژوهش‌ها می‌توان نتیجه گرفت که درباره تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی به مواردی چون: اعتیاد اینترنتی، انزوای اجتماعی، درونگرایی، برقرار نکردن رابطه صحیح در تعامل‌های اجتماعی، اختلالات خانوادگی، فردگرایی، کاهش ارتباط‌های خانوادگی، کم‌رنگ شدن هویت ملی و دینی، جذب در فرهنگ بیگانه، بی‌تفاوتی اخلاقی، کاهش فعالیت‌های مشارکتی و ... اشاره شده است. با وجود این، اگرچه بعضی از پژوهش‌ها به نقش مثبت شبکه‌های اجتماعی مجازی نیز اشاره کرده‌اند، بیشتر محققان به ویژه در ایران با نظری منفی و با سوگیری ارزشی به شبکه‌های اجتماعی مجازی نگاه کرده‌اند و به عبارتی، نوعی رویکرد آسیب‌شناختی از این فن‌آوری ارائه نموده‌اند.

چارچوب نظری و مدل مفهومی پژوهش

به طور کلی بررسی ادبیات تحقیق، شامل تحقیقاتی که با استناد به دیدگاه‌های نظری مختلف به موضوع رابطه شبکه‌های اجتماعی مجازی و گرایش به انحرافات اخلاقی در حوزه جوانان پرداخته‌اند، با وجود نظریه‌های کارآمدی که قدرت تبیینی بالایی در بررسی کج‌روی اجتماعی دارند، بیانگر خلأ تئوریک در بیشتر این مطالعات هستند؛ خلأیی که در نتیجه نگاه مطلق‌گرایانه^۲ و یک‌سویه به انحرافات اخلاقی در این تحقیقات پدید آمده است. منظور از نگاه مطلق‌گرایانه این است که در اغلب تحقیقات انجام گرفته در این زمینه، محققان ابتدا بر اساس تعلقات نظری‌شان، رویکرد آسیب‌شناختی^۳ را مد نظر قرار داده و به دنبال تأیید تأثیرات منفی گرایش به شبکه‌های اجتماعی مجازی در نظریه‌های مطرح در این زمینه هستند و به همین دلیل به نتایجی رسیده‌اند که انحرافات اخلاقی به گرایش به شبکه‌های اجتماعی تقلیل داده شده است. باید توجه کرد که انحرافات اخلاقی، موضوعی چند بعدی و پیچیده است و نیازمند نظریه‌های سطوح مختلف خرد، میانه و کلان برای تبیین درست این پدیده هستیم. در این پژوهش، از نظریه‌ها و رویکردهایی استفاده می‌شود که به طور مستقیم یا غیر مستقیم با موضوع پژوهش مرتبط است. اگر چه، باید بر این نکته تأکید

1 Sybrentic

2 Absolute

3 Phatological approach

شود که این پژوهش هرگز مدعی آن نیست که یک مطالعه جامع را پی‌ریزی کرده است و عاری از نقص می‌باشد، ولی سعی نگارنده پژوهش بر این بوده است تا ضعف‌های عمده تحقیقات انجام گرفته در این حوزه را به حداقل برساند.

مطابق نظریه آنومی دورکیم، زندگی بدون وجود الزام‌های اخلاقی یا ضرورت‌های اجتماعی تحمل‌ناپذیر می‌شود و درنهایت نیز به شکل‌گیری پدیده آنومی یعنی نوعی احساس بی‌هنجاری می‌انجامد که اغلب مقدمه‌ای برای دست‌یازیدن این افراد به خودکشی و کج‌روی است. بی‌هنجاری در شرایطی پدید می‌آید که در حوزه‌های معینی از زندگی اجتماعی، معیارهایی روشن برای راهنمایی رفتار وجود نداشته باشد. در نظر دورکیم^۱، پیامدهای آنومی نیز به شکل نوعی نابسامانی روانی و فردی و در قالب تعارض شخصیت فردی و خودخواه انسان با شخصیت اجتماعی و دیگر خواه او متجلی شود. نتیجه این تعارض هم آن است که خواسته‌های وجدان جمعی - که در کنار نفوذ شخصیت اجتماعی و دیگر خواه فرد، نیروهای برانگیزاننده شخصیت فردی و خودخواه او را تحت کنترل دارد - کارایی خود را از دست می‌دهد. تضعیف این الزام‌ها و فشارها نیز سبب می‌شود که افراد به حال خود رها شوند و اینجاست که آرزوهای نامحدود، لجام‌ها را می‌گسلد و فشارهایی را بر فرد وارد می‌آورد تا به رفتارهایی مانند کج‌روی یا خودکشی دست یازد؛ پدیده‌هایی که دورکیم آن را همان نادیده گرفتن مقتضیات وجدان جمعی می‌داند.

از دیدگاه گیدنز، روابط اجتماعی تحت تأثیر مدرنیته قرار دارند و تأثیر مدرنیته بر هر نوع رابطه‌ای، مانند پیوندهای خویشاوندی، روابط شخصی و عناصری از این دست غیر قابل انکار است. به باور وی، در دوران جدید پیوندهای خویشاوندی تحلیل رفته و "اینکه انواع خاصی از پیوندهای خانوادگی در برخی از محیط‌های جوامع مدرن نیرومند باقی مانده‌اند، نمی‌تواند به معنای این باشد که خویشاوندی هنوز همان نقشی را که زمانی در تنظیم زندگی روزانه اکثریت مردم بازی می‌کرد، ایفا می‌کند". مکان و پیوندهای خویشاوندی که در شرایط مدرنیته تحلیل رفته‌اند، دیگر نمی‌توانند به میزان گذشته زمینه اعتماد و روابط صمیمانه را فراهم کنند (لبیبی به نقل از گیدنز، ۱۳۹۳: ۴۸۵).

نظریه کنترل اجتماعی، وقوع کج‌روی را بر حسب وجود ضعف در فرآیند کنترل اجتماعی در جامعه و ناکارآمدی آن در هر دو بعد درونی و بیرونی تبیین می‌کند. تراویس هیرشی (۱۹۶۹) پایه گذار نظریه کنترل اجتماعی بر این باور است که اجزای تعلق و وابستگی به جامعه شامل موارد زیر می‌باشد:

۱. ارتباط با سایر افراد؛

¹ Emile dorkheim

۲. پذیرش و مشارکت در نقش‌ها و فعالیت‌های اجتماعی که ارزش و نتایجی برای آینده دارد؛

۳. اعتقاد به ارزش‌های اخلاقی، هنجارهای فرهنگی و امثال آن.

وی می‌گوید: "کیفیت هر کدام از موارد سه گانه فوق در هر مورد خاص می‌تواند موجد هم‌نوایی و نیز علت ناهم‌نوایی و کجروی باشد. به عنوان مثال، اگر کسی پیوندهای مختصری با افرادی که طرفدار هم‌نوایی و رفتارهای قانونی و قابل قبول هستند داشته باشد، احتمال کجروی در مورد وی افزایش می‌یابد.

به اعتقاد کاستلز، رسانه‌های جدید نهاد ارزش‌های جوانان را در معرض تغییرات اجتماعی و فرهنگی قرار داده است. به عقیده وی، جامعه شبکه‌ای تمام دامنه‌های زندگی اجتماعی را در بر گرفته و در چنین جامعه‌ای، افراد همواره در حال ارتباط با یکدیگر هستند تا ساختار اجتماعی را بهبود بخشند (کاستلز، ۲۰۰۷). به عقیده کاستلز، شبکه‌ای شدن جامعه امروز معنای همه چیز و هر چیزی را مورد بازاندیشی قرار داده و مفاهیم تازه‌ای را ایجاد کرده است. اقتصاد، فرهنگ، اجتماع و حتی مفاهیم عام‌تری همچون مکان و زمان در این فرآیند دگرگون شده یا همچنان در حال دگرگونی هستند و معانی و تعاریف نو و جدیدی به خود گرفته‌اند (عاملی، ۱۳۸۸: ۴). نظریه جامعه شبکه‌ای، تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی را بر همه ابعاد زندگی نشان می‌دهد و مطرح می‌کند که چگونه شبکه‌های اجتماعی مجازی سبب تغییر سبک زندگی افراد می‌شوند.

تئوری وابستگی بال روکیچ و دی فلور، جامعه شبکه‌ای کاستلز و الگوی رمزگذاری و رمزگشایی استیوارت هال، الگوهای برای سازش الگوهای اثرهای محدود و الگوی اثرهای قدرتمند در این زمینه می‌باشند. نظریه وابستگی حاکی از آن است که افراد وابستگی‌های متفاوتی به رسانه‌ها دارند و این وابستگی از شخصی به شخص دیگر، از گروهی به گروه دیگر و از فرهنگی به فرهنگ دیگر تفاوت می‌کند. دی فلور و بال روکیچ استدلال می‌کنند که به طور خاص در جامعه جدید شهری صنعتی، مخاطبان وابستگی‌های زیادی به اطلاعات رسانه‌ها دارند. این نظریه بر رابطه سه‌گانه رسانه‌ها، مخاطبان و جامعه تأکید دارد. در هر یک از این سه واحد (جامعه، رسانه‌ها، مخاطبان) عواملی در افزایش یا کاهش میزان وابستگی رسانه‌ها دخالت می‌کنند. آن‌ها استدلال می‌کنند که هرچه قدر وابستگی رسانه‌ای در ارتباط با یک پیام ویژه بیشتر باشد، این احتمال که پیام، شناخت‌ها، احساسات و رفتارهای مخاطب را تغییر دهد، بیشتر است. به‌کارگیری نظریه وابستگی کمک می‌کند برخی مطالعات را که اثرهایی برای رسانه‌ها نشان می‌دهند و مطالعاتی را که برای اثر رسانه‌ها اثر اندکی قائل هستند با هم آشتی دهیم. افراد ممکن است برای دریافت اطلاعات خود به رسانه خاصی وابسته شوند و افرادی را که به رسانه خاصی وابستگی دارند به داشتن تصویرهای مختلف از دنیا سوق پیدا

می‌کنند. همچنین هرچه فردی بیشتر به رسانه‌ی خاصی وابسته باشد، احتمال اینکه پیامی در آن رسانه اثرهای موردنظر را داشته باشد، بیشتر است (سورین و تانکارد، ۱۳۸۱: ۴۱۷-۴۱۲).

بر حسب نظریه یادگیری اجتماعی، الگوهای رفتاری از طریق مشاهده رفتار دیگران شکل می‌گیرد. به اعتقاد او، رسانه‌ها مؤثرترین راه برای آموزش شیوه‌های جدید رفتاری هستند و به ویژه بر کودکان و نوجوانان تأثیر عمیق بر جای می‌نهند. فرایند مدل‌سازی در کانون توجه نظریه یادگیری اجتماعی قرار داد که در آن شخص رفتار اجتماعی دیگران را به وسیله مشاهده و تقلید یاد می‌گیرد و آموختنی‌ها از طریق پاداش و تنبیه تقویت می‌شود. با توجه به این نظریه، شبکه‌های اجتماعی اینترنتی مجموعه‌ای از عوامل به ویژه قدرتمندی برای یادگیری اجتماعی هستند و تردیدی نیست که این نوع شبکه‌ها نقش عمده‌ای در اجتماعی ساختن نوجوانان و جوانان ایفا می‌کنند. از سوی دیگر، محتوای این رسانه‌ها حاوی القائات ارزشی بسیاری هستند که در اشکال متنوع و گوناگون و به شکلی دائم تکرار می‌شوند و احتمال دارد با القائات سیاسی، عقیدتی، فرهنگی همراه باشند و به سهم خود بر نظام ارزشی نوجوانان و جوانان مؤثر واقع شوند.

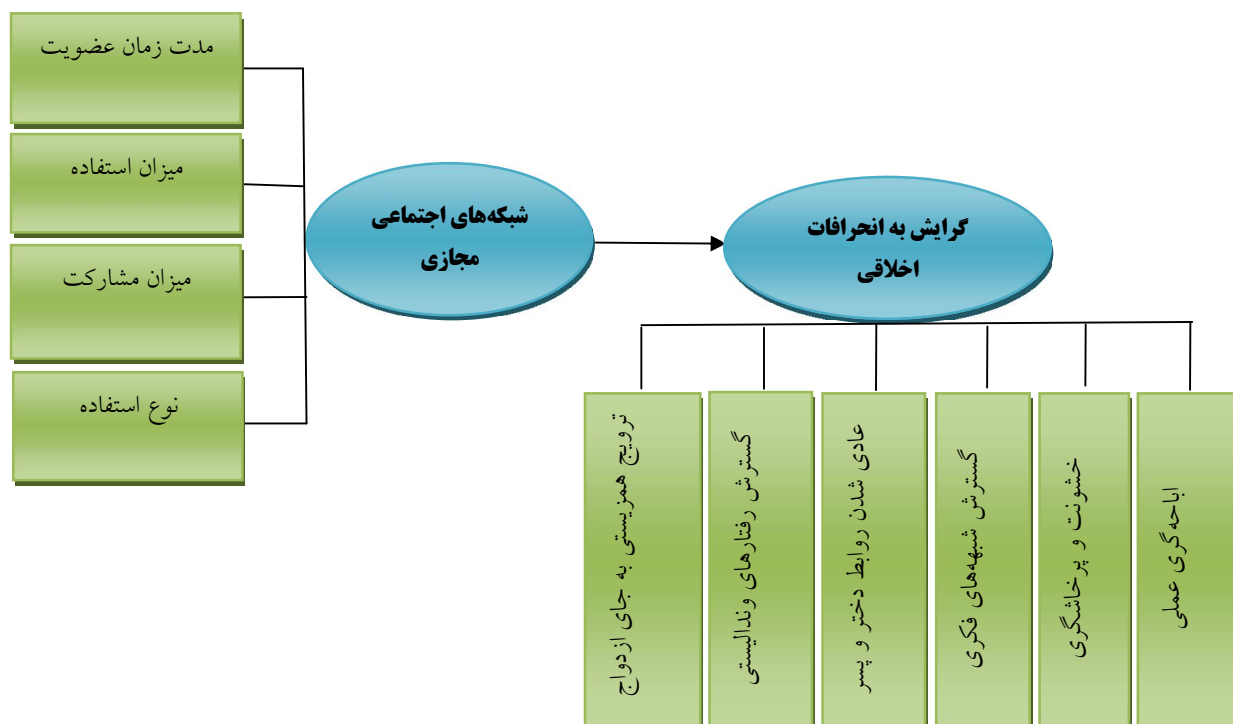
نظریه انتقال فرهنگی ساترلند انحراف را به‌عنوان رفتاری توجیه می‌کند که مانند هم‌نواپی آموخته می‌شود یعنی از طریق ارتباط متقابل با سایر مردم فراگرفته می‌شود. در نتیجه، نظریه مزبور به بینش‌های طرفداران کنش متقابل نمادی نزدیک می‌شود و از آن‌ها برای فرایند جامعه‌پذیری انحراف استفاده می‌کند. جامعه‌شناسان در اوایل قرن حاضر متوجه شدند که میزان جرائم برای سال‌های بسیار در محلات یکسانی ادامه یافته است. این واقعیت چنین فکری را ایجاد کرد که ممکن است انحراف ریشه‌ای در فرهنگ‌های محلی باشد و سپس از آنجا به مرور زمان به اشخاص یا نسل‌های دیگر انتقال یافته باشد. ادوین ساترلند، نظریه‌ای تأثیرگذار برای تبیین دقیق چگونگی وقوع فرآیند انتقال فرهنگی ارائه کرد. طبق نظریه او، رفتار انحرافی از طریق معاشرت^۱ با اغیار یعنی داشتن روابط اجتماعی با انواع خاصی از مردم مانند جنایتکاران، آموخته می‌شود. این مفهوم در واقع بیان دقیق‌تری از فرمول قدیمی «معاشران بد» است؛ چنان‌که گفته می‌شد «تا وقتی که با آن دسته معاشرت نداشت، آدم خوبی بود».

نظریه انتقال فرهنگی بر این نکته تأکید دارد که رفتار انحرافی از طریق معاشرت با دوستان ناباب آموخته می‌شود. این نظریه بیشتر بر فراگرد یادگیری فرهنگی تأکید می‌کند که در جریان آن کژ رفتاری و نابهنجاری آموخته می‌شود. این نظریه وضعیت رفتار را بیشتر از نظر زمینه‌های رشد و پرورش شخصیت فرد در نظر می‌آورد. همچنین بر اساس تبیین‌های خرده فرهنگی، بخش مهمی از رفتار انحراف‌آمیز معمولاً در

1 sociability

چهارچوب یک گروه منحرف انجام می‌گیرد. اغلب مردمی که در انحرافی خاص با همدیگر اشتراک دارند، به‌منظور دوگانه حمایت متقابل و فراهم آوردن تسهیلاتی برای ارتکاب اعمال خلافشان، گرد هم می‌آیند (رابرتسون، ۱۳۸۵: ۱۷۰).

مدل نظری رابطه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و گرایش به انحرافات اخلاقی

فرضیه‌های پژوهش

فرضیه اصلی

بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و گرایش به انحرافات اخلاقی جوانان رابطه معنی‌داری وجود دارد.

فرضیه‌های فرعی

- بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و اباحه‌گری عملی جوانان رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و خشونت و پرخاشگری جوانان رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و تضعیف باورهای دینی و کسترش شبهه‌های فکری جوانان رابطه معنی‌داری وجود دارد.

- بین میزان استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی و عادی شدن روابط دختر و پسر در نزد جوانان رابطه معنی داری وجود دارد.

- بین میزان استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی و گسترش رفتارهای نندالیستی جوانان رابطه معنی داری وجود دارد.

- بین میزان استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی و ترویج همزیستی به جای ازدواج نزد جوانان رابطه معنی داری وجود دارد.

- انحرافات اخلاقی جوانانی که استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی استفاده می کنند بیشتر از جوانانی است که که از شبکه های اجتماعی مجازی استفاده نمی کنند.

روش شناسی پژوهش

در این پژوهش برای مطالعه و بررسی رابطه استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی و گرایش به انحرافات اخلاقی در بین جوانان از روش همبستگی یا همخوانی مبتنی بر روش تحقیق پیمایشی - به دلیل کارآمدی و قدرت توصیف مناسب ویژگی های واحدهای تحلیل و مقایسه دقیق خصوصیات آن ها - به کمک استنباط علی استفاده شد. لذا به دلیل نوع روش مطالعه و تنوع و تعدد متغیرهای پژوهش و نیز به عنوان مهم ترین تکنیک در گردآوری داده ها، از تکنیک مصاحبه کتبی یا پرسشنامه بر اساس طیف لیکرت در قالب روش میدانی یعنی مشاهده مستقیم پنهانگر استفاده گردید. جامعه آماری پژوهش حاضر، کلیه جوانان ۱۵ تا ۲۹ سال شهر تهران می باشند که بر اساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ تعدادشان ۳۶۳۴۷۶۱ نفر برآورد شده است. به منظور تعیین حجم نمونه مناسب و با عنایت به جمعیت آماری تحقیق و نیز برآورد حجم نمونه به روش دیلیو. جی. کوکران نمونه ای (۳۸۳ نفر) با کمتر از ۵٪ خطا و ۹۵ درصد اطمینان مورد تخمین قرار گرفت. روش نمونه گیری خوشه ای چند مرحله ای است. بر این اساس، در این تحقیق با ۱۰۶ نفر در خوشه جنوب شرقی (۵۳ دختر و ۵۳ پسر)، ۸۴ نفر در خوشه جنوب غربی (۴۸ دختر و ۳۶ پسر)، ۱۲۲ نفر در خوشه شمال شرقی (۵۵ دختر و ۶۷ پسر)، ۷۲ نفر در خوشه شمال غربی (۳۶ دختر و ۳۶ پسر) و در نهایت با ۴۰۰ نفر (۲۰۰ دختر و ۲۰۰ پسر) در شهر تهران مصاحبه انجام شد.

در این پژوهش جهت برآورد اعتبار سوالات پرسشنامه، از اعتبار محتوایی صوری و سازه ای استفاده شد. همچنین برای حصول اطمینان از پایایی ابزار سنجش، پرسشنامه مورد پیش آزمون قرار گرفت؛ به این صورت که تعداد ۵۰ نفر از پاسخگویان پرسشنامه تنظیم شده را تکمیل کردند. روایی سازه ها نیز با استفاده

از نرم‌افزار Lisrel عاملی انجام خواهد شد و سپس با اطمینان از اعتبار آن به تحلیل داده‌ها اقدام گردید. داده‌ها با نرم‌افزار spss در دو سطح توصیفی و استنباطی مورد پردازش قرار گرفت و برای تحلیل داده‌ها از رگرسیون چند متغیره و مدل‌سازی معادلات ساختاری استفاده شد.

جدول ۱: ضریب آلفای کرونباخ متغیرهای اصلی پژوهش

شخص	مقدار آلفا	تعداد گویه‌های حذف شده	تعداد گویه‌های تصحیح شده
میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی	۰/۷۶	----	----
اباحه‌گری عملی	۰/۷۰	----	۱ مورد
تضعیف باورهای دینی و گسترش شبهه‌های فکری	۰/۸۳	----	----
گسترش خشونت و پرخاشگری	۰/۶۹	----	۲ مورد
عادی شدن روابط دختر و پسر	۰/۸۵	۱ مورد	----
رفتارهای وندالیستی	۰/۶۸	۱ مورد	----
ترویج همزیستی به جای ازدواج	۰/۷۱	----	----
آلفای کلی	۰/۷۸	۲ مورد	۳ مورد

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از پرسشنامه، از آزمون‌های آماری مناسب با هر یک استفاده گردید؛ به این ترتیب که جهت بررسی رابطه بین متغیرهای اسمی-فاصله‌ای در دو گروه مجزا از آزمون آماری t مستقل و در بیش از دو گروه مجزا از آزمون آماری f مستقل و برای بررسی رابطه بین متغیرهای فاصله‌ای-فاصله‌ای از آزمون آماری پیرسون بهره‌گیری شد. از رگرسیون چندگانه نیز برای بررسی تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته (گرایش به انحرافات اخلاقی جوانان شهر تهران) استفاده شد. داده‌ها به وسیله نرم‌افزار spss نسخه ۲۳ مورد پردازش قرار گرفت. همچنین فرضیه‌های اصلی تحقیق با استفاده از مدل‌سازی معادله ساختاری آزمون شدند. آزمون فرضیه‌ها با استفاده از این تکنیک به محقق یاری می‌رساند تا با متغیرهای اصلی درگیر در فرضیه به عنوان متغیرهای پنهان برخورد کند و خطاهای اندازه‌گیری را در برآورد پارامترهای مرتبط با آزمون فرضیه دخالت دهد. به منظور انجام محاسبات از نسخه ۲۳ دو نرم‌افزار spss و Lisrel استفاده گردید.

تعریف نظری و عملیاتی متغیرهای پژوهش

متغیر مستقل (شبکه‌های اجتماعی مجازی)

تعریف نظری: یک شبکه اجتماعی، مجموعه‌ای از سرویس‌های مبتنی بر وب^۱ است که این امکان را برای اشخاص فراهم می‌آورد که توصیفات عمومی یا خصوصی برای خود ایجاد کنند، با دیگر اعضای شبکه ارتباط برقرار کنند، منابع خود را با آنها به اشتراک بگذارند و در میان توصیفات عمومی دیگر افراد، برای یافتن اتصالات جدید جست و جو کنند (عدلی‌پور و دیگران، ۱۳۹۳: ۶). بر اساس تعریفی دیگر، شبکه‌های اجتماعی مجازی، خدمات آنلاینی هستند که به افراد اجازه می‌دهند در یک سیستم مشخص و معین پروفایل شخصی خود را داشته باشند، خود را به دیگران معرفی کنند، اطلاعاتشان را به اشتراک بگذارند و با دیگران ارتباط برقرار کنند. از این طریق افراد می‌توانند ارتباطشان با دیگران را حفظ کنند و همچنین ارتباط‌های اجتماعی جدیدی را شکل دهند (Boyd & Ellison, 2007:12).

تعریف عملیاتی: در این پژوهش از سه شاخص عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی، متوسط زمانی که در شبانه روز صرف استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌شود و نوع استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی برای سنجش شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌شود.

متغیر وابسته (گرایش به انحرافات اخلاقی)

انحراف اخلاقی به عنوان نمونه‌ای از کژ رفتاری اجتماعی^۲ به رفتاری اطلاق می‌شود که در چهارچوب اصول اخلاقی و قواعد عام عمل جمعی جامعه محل فعالیت کنشگر قرار نمی‌گیرد و لذا با منع قانونی و قبح اخلاقی و اجتماعی مواجه می‌گردد. (عبداللهی، ۱۳۸۳: ۱۵). انحراف اخلاقی را نیز می‌توان به عنوان عدم پایبندی به اصول اخلاقی و دست زدن به کارهای ناشایست تعریف کرد (معین، ۱۳۸۷: ۳۷۰).

این تعریف شامل تمامی رفتارهایی می‌شود که به نقض رفتارهای استاندارد شده منجر شود، در حالی که بسیاری از کجروی‌ها و رفتارهای غیراخلاقی، خلاف، عجیب و بیمارگونه‌اند. برطبق این تعریف، انحراف اخلاقی امری به شدت نسبی محسوب می‌گردد، زیرا محتوای آن از بافت فرهنگی و اجتماعی گروه‌هایی به دست می‌آید که انحراف اخلاقی در درون آنها رخ داده است.

در این پژوهش انحرافات اخلاقی در بین جوانان شهر تهران در شش بعد مورد بررسی قرار گرفته که در ادامه به تعریف نظری و عملیاتی آنها پرداخته می‌شود.

اباحه‌گری عملی جوانان

¹ Web

² Deviatimist

تعریف نظری: اباحت عبارت است از: نداشتن اعتقاد به وجود تکلیف و روا داشتن ارتکاب محرمات. اباحتی، ملحدی است که همه چیز را مباح شمرد و ارتکاب محرمات را روا داند (معین، ۱۳۷۶: ۱۱۶). منظور از اباحه گری عملی جوانان در این پژوهش، بی توجهی جوانان به اخلاقیات و بی اعتنائی عملی به محرمات، منهیات و منکرات است و با شاخص های زیر سنجیده می شود.

تعریف عملیاتی: اباحه گری عملی جوانان با شاخص های زیر مورد سنجش قرار می گیرد:

- عدم اهتمام به اقامه نمازهای واجب، بی اعتنائی به روزه های ماه مبارک رمضان، عدم اعتقاد به پرداخت خمس و زکات و غیره؛
- مصرف مشروبات الکلی و استعمال مواد مخدر در مهمانی های خانوادگی؛
- استماع انواع موسیقی های زننده؛
- اختلاط زن و مرد و دختر و پسر در مجالس عروسی؛
- عدم رعایت شئون شرعی و اخلاقی در روابط زن و مرد و دختر و پسر نامحرم؛
- عدم رعایت پوشش لازم در رفت و آمدهای خانوادگی و آمد و شدهای دوستانه.

تضعیف باورهای دینی و گسترش شبهه های فکری

تعریف نظری: یکی از سازوکارهای تغییر ارزش های دینی، تضعیف اعتقادات و گسترش شبهه های فکری است. تضعیف باورهای دینی در این پژوهش، نمود و پدیدار شدن این باورها در رفتار و سبک زندگی جوانان می باشد.

تعریف عملیاتی: در این تحقیق شاخص تضعیف باورهای دینی جوانان در ۲ بعد اعتقادی و مناسکی و با شاخص های پایبندی به فرایض دینی، شرکت در زیارت اماکن مقدس، موافقت با ترویج دین در رسانه ها، گرایش به معنویت در دنیای مدرن، شرکت در سخنرانی های مذهبی، رعایت حجاب و عمل به گفته های روحانیون مورد سنجش قرار می گیرد.

گسترش خشونت و پرخاشگری

تعریف نظری: معمولاً خشونت با مفهوم پرخاشگری به کار برده می شود که در تعریف پرخاشگری آمده: اعمال خصمانه ای که از روی عمد صورت می گیرد و به افراد و اشیا آسیب می رساند. اریک فروم، همه اعمالی را که سبب آسیب رساندن به شخص، شیء یا جانور دیگر می شود یا با چنین قصدی صورت گیرد پرخاشگری می نامد (فروم، ۱۹۶۱).

تعریف عملیاتی: خشونت و پرخاشگری به عنوان آسیب اخلاقی در سه بعد زیر مورد سنجش قرار می‌گیرد:

۱- خشونت جسمانی: شامل صدمه وارد کردن به فرد از طریق ضربه زدن، بریدن، لگدزدن، سیلی زدن و موارد مشابه است؛

۲- خشونت عاطفی: خشونت عاطفی یا بد رفتاری روانی به عنوان لفظی که در آن جوانان به خودپنداره شایستگی های اجتماعی دیگران حمله می کنند که در الفاظی مانند اهانت، تهدید یا تحقیر کردن نمود دارد؛

۳- خشونت جنسی: عبارت از اینکه جوانان از جنس مخالف برای ارضای جنسی استفاده کنند که ممکن است همراه با تماس یا بدون تماس باشد.

عادی شدن روابط دختر و پسر

تعریف نظری: منظور از عادی شدن روابط دختر و پسر پیش از ازدواج در این مطالعه، گستره‌ای از روابط میان دو جنس مخالف پیش از ازدواج است (بدون محرمیت) که با انگیزه‌های مختلفی مانند صمیمیت، رفاقت، دل‌بستگی، فعالیت جنسی، تعهد، مراقبت و مبادله طرفین شکل می‌گیرد و در قالب شکل‌های دوستی چون: قرارهای عاشقانه، دوستی به‌منظور ازدواج، دوستی‌های خیابانی، هم‌خانگی و شکل‌های دیگر تداوم می‌یابد. بیشتر نظریه‌پردازان و محققان در عرصه نگرش‌سنجی، نگرش را دارای سه بعد شناختی، احساسی و تمایل به عمل می‌دانند (کریمی، ۱۳۷۸: ۲۶۳).

تعریف عملیاتی: در تعریف عملیاتی نگرش نسبت به عادی شدن روابط دختر و پسر در سه نوع شناختی، احساسی و تمایل به عمل با متغیرهایی نظیر نیاز به دوست داشته شدن، نیاز به ارتباط دوستانه داشتن، لذت‌جویی، شناخت جنس مخالف، تنهایی، کسب تجربه و پرکردن اوقات فراغت و پایه‌ریزی ازدواج - که به نظر می‌رسید عامل اصلی در برقراری رابطه باشد - پوشش داده شده است (کریمی، ۱۳۷۸: ۲۶۴). این متغیرها در قالب طیف لیکرت و در سطح سنجش ترتیبی (رتبه‌ای) سنجیده می‌شوند.

رفتارهای وندالیستی

تعریف نظری: در اغلب تعاریف ارائه شده در باب مفهوم وندالیسم در مباحث انحرافات و آسیب‌های اجتماعی، محققان و صاحب‌نظران از آن به عنوان رفتار معطوف به تخریب و خرابکاری اموال، تأسیسات و متعلقات عمومی نام برده‌اند. خرابکاری را می‌توان جزو بزه کاری‌های ملایم به حساب آورد که معمولاً از دید مراجع قضایی قابل اغماض و چشم‌پوشی است. نمی‌توان چنین گفت که فقط آسیب‌رساندن به آثار

تمدن، جزء وندالیسم است، بلکه هر گونه آسیب ارادی به اموال عمومی و خصوصی، اعم از این که آثار تمدن باشد یا نباشد- مثل آسیب رساندن به درخت- را می توان مشمول اعمال وندالیستی دانست (محسنی تبریزی، ۱۳۸۳: ۲۲-۲۱).

خرابکاری های شهری، از جمله انحرافات اخلاقی هستند که در آن افراد سعی دارند نیازها، هیجانات و احساسات درونی خود را به شیوه ای بروز دهند و با در دسترس نبودن روش مناسب، به رفتارهای نابهنجار روی می آورند. در واقع، وندالیسم نوعی انحراف رفتاری است که با انتظارات جامعه منطبق و سازگار نیست و عموماً زمانی رخ می دهد که فرد یا گروهی معیارهای جامعه را رعایت نکنند. لذا وندالیسم نه تنها به عنوان انحراف اخلاقی و رفتاری بزهکارانه، بلکه "به مثابه معضل یا مسئله ای اجتماعی در بسیاری از جوامع از سوی صاحب نظران و آسیب شناسان مطرح شده است" (محسنی تبریزی، ۱۳۸۳: ۳۴).

تعریف عملیاتی: برای سنجش رفتارهای وندالیستی جوانان از دو شاخص رفتارهای مربوط به محیط زیست و رفتارهای مربوط به محیط اجتماعی استفاده می شود.

ترویج همزیستی به جای ازدواج

تعریف نظری: یکی از گونه های جدید روابط پیش از ازدواج بین دختر و پسر، روابط مبتنی هم خانگی است. این الگو، به زندگی مشترک دو شریک جنسی بدون ازدواج با یک دیگر اشاره دارد (آزاد ارمکی و همکاران، ۱۳۹۱: ۴۳).

تعریف عملیاتی: در این پژوهش نگارنده نگرش جوانان را نسبت به همزیستی (زندگی مشترک بدون ازدواج) با شاخص های ذهنی و عینی مورد سنجش قرار می دهد. بدین ترتیب که ابتدا نگرش جوانان را نسبت به این پدیده جویا می شود و سپس تجربه ای که در این مورد داشته اند مورد پرسش قرار می دهد.

یافته های پژوهش

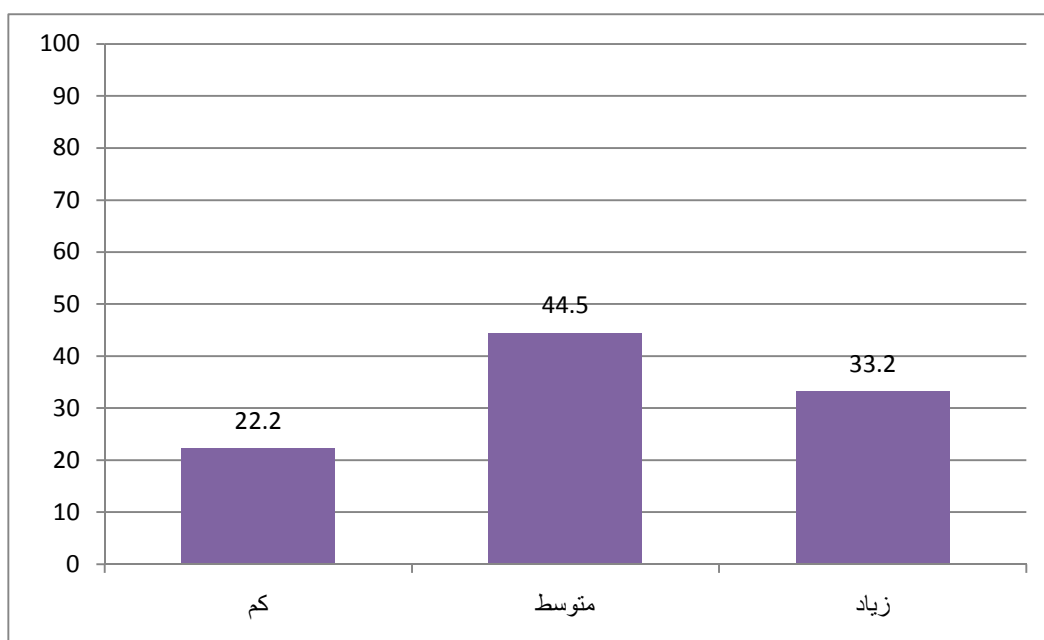
توزیع پاسخگویان بر حسب گرایش به انحرافات اخلاقی

متغیر گرایش جوانان شهر تهران به انحرافات اخلاقی از تلفیق ابعاد اباحه گری عملی، تضعیف باورهای دینی و گسترش شبهه های فکری، خشونت و پرخاشگری، عادی شدن روابط دختر و پسر، رفتارهای وندالیستی و ترویج همزیستی به جای ازدواج ساخته شده است.

جدول ۲: توزیع پاسخگویان بر حسب گرایش به انحرافات اخلاقی

گرایش به انحرافات اخلاقی	تعداد	درصد
کم	۸۹	۲۲/۲٪
متوسط	۱۷۸	۴۴/۵٪
زیاد	۱۳۳	۳۳/۲٪
جمع	۴۰۰	۱۰۰٪

جدول ۲ نشان می‌دهد که گرایش به انحرافات اخلاقی در بین جوانان شهر تهران چه وضعیتی دارد. بیشترین تعداد پاسخگویان (۱۳۳ نفر و ۳۳/۲ درصد) گرایش زیادی به انحرافات اخلاقی دارند. همچنین، ۸۹ نفر از پاسخگویان (۲۲/۲ درصد) نیز گرایش کمتری به انحرافات اخلاقی دارند.

نمودار ۱: توزیع پاسخگویان بر حسب میزان گرایش به انحرافات اخلاقی

شاخص‌های آماری متغیر گرایش جوانان شهر تهران به انحرافات اخلاقی و ابعاد آن

جدول ۳: شاخص‌های آماری متغیر گرایش جوانان شهر تهران به انحرافات اخلاقی و ابعاد آن

انحرافات اخلاقی	اباحه‌گری عملی	تضعیف باورهای دینی و گسترش شبهه‌های فکری	خشونت و پرخاشگری	عادی شدن روابط دختر و پسر	رفتارهای وندالیستی	ترویج همزیستی به جای ازدواج

۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	واقعی	تعداد
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	گم شده	
۲/۵۷	۲/۸۲	۲/۸۹	۲/۷۰	۲/۶۱	۲/۶۹	۲/۷۱		میانگین
۰/۰۱۹	۰/۰۲۲	۰/۰۳۱	۰/۰۲۵	۰/۰۲۲	۰/۰۲۸	۰/۰۳۰		انحراف معیار
۰/۳۸	۰/۴۳	۰/۶۲	۰/۴۹	۰/۴۴	۰/۵۵	۰/۵۹		جذر واریانس
۰/۴۵	۰/۱۸۹	۰/۳۸	۰/۲۴	۰/۱۹	۰/۳۰	۰/۳۵		واریانس
-۱/۵۰۶	۰/۶۰۶	۰/۲۷	۰/۹۸	۰/۱۸	-۰/۳۳	۰/۳۰		چولگی
۰/۱۲	۰/۱۲	۰/۱۲	۰/۱۲	۰/۱۲	۰/۱۲	۰/۱۲		خطای معیار چولگی
۰/۲۴۳	-۰/۱۵۹	-۰/۲۲۹	۱/۷۴	۰/۱۴۳	۰/۰۱۲	۰/۱۸۹		کشیدگی
۰/۲۴	۰/۲۴	۰/۲۴	۰/۲۴	۰/۲۴	۰/۲۴	۰/۲۴		خطای معیار کشیدگی
۳/۲۹	۲/۲۰	۳/۱۱	۳	۲/۴۶	۳/۰۸	۳/۳۸		بازه داده‌ها (دامنه تغییرات)
۱/۱۲	۱/۴۰	۱	۱/۲۷	۱/۴۶	۱	۱/۲۳		کوچکترین داده
۳/۷۶	۳/۶۰	۴/۱۱	۴/۲۷	۳/۹۲	۴/۰۸	۴/۶۲		بزرگترین داده

همانطور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، انحرافات اخلاقی در بین جوانان دارای ابعاد اباحه‌گری عملی، تضعیف باورهای دینی و گسترش شبهه‌های فکری، خشونت و پرخاشگری، عادی شدن روابط دختر و پسر، رفتارهای وندالیستی و ترویج همزیستی به جای ازدواج می‌باشد. میانگین نمره در این متغیرها به ترتیب ۲/۶۹، ۲/۶۱، ۲/۷۰، ۲/۸۹، ۲/۸۲، ۲/۵۷ است. از دیگر نتایج این جدول می‌توان به این نکته اشاره کرد که کمترین میانگین نمره مربوط به بعد ترویج همزیستی به جای ازدواج (۲/۵۷) و بیشترین میانگین نمره مربوط به رفتارهای وندالیستی (۲/۸۲) است.

آزمون فرضیه‌های پژوهش

فرضیه اصلی: بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و گرایش به انحرافات اخلاقی جوانان شهر تهران رابطه معنی‌داری وجود دارد.

جدول ۴: ضریب همبستگی میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و گرایش به انحرافات اخلاقی

تعداد	سطح معناداری	ضریب همبستگی	متغیرها
۴۰۰	۰/۰۰۰	۰/۶۱۷	۱- میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی ۲- گرایش به انحرافات اخلاقی

با توجه به مقدار sig محاسبه شده بین دو دامنه که برابر با ۰/۰۰۰ می باشد و چون این عدد کوچکتر از ۰/۰۵ است، لذا بین دو متغیر میزان استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی و گرایش به انحرافات اخلاقی همبستگی معناداری وجود دارد. همچنین، با توجه به شدت همبستگی به دست آمده ما که برابر با ۰/۶۱۷ است، لذا همبستگی مثبت، با شدت قوی و با جهت مستقیم بین دو متغیر میزان استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی و گرایش به انحرافات اخلاقی وجود دارد؛ بدین صورت که هرچه میزان استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی بیشتر باشد، میزان گرایش جوانان به انحرافات اخلاقی بیشتر می شود. بر این اساس، فرضیه اصلی پژوهش حاضر تأیید می شود.

فرضیه های فرعی: بین میزان استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی و گرایش به انحرافات اخلاقی جوانان شهر تهران (اباحه گری عملی، خشونت و پرخاشگری، تضعیف باورهای دینی و گسترش شبهه های فکری، عادی شدن روابط دختر و پسر، رفتارهای وندالیستی و ترویج همزیستی به جای ازدواج) رابطه معناداری وجود دارد.

برای آزمون این فرضیه از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است؛ به این ترتیب که رابطه بین استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی با شاخص گرایش به انحرافات اخلاقی و ابعاد آن بررسی شده که نتایج آن در جدول زیر آمده است.

جدول ۵: رابطه بین استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی با گرایش به انحرافات اخلاقی و ابعاد آن

جمع	استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی		متغیر
۴۰۰	$r = 0/569$	ضریب همبستگی	اباحه گری عملی جوانان
	$sig = 0/000$	سطح معنی داری	
۴۰۰	$r = 0/546$	ضریب همبستگی	خشونت و پرخاشگری جوانان
	$sig = 0/000$	سطح معنی داری	
۴۰۰	$r = 0/606$	ضریب همبستگی	تضعیف باورهای دینی جوانان
	$sig = 0/000$	سطح معنی داری	
۴۰۰	$r = 0/317$	ضریب همبستگی	عادی شدن روابط دختر و پسر
	$sig = 0/000$	سطح معنی داری	
۴۰۰	$r = 0/601$	ضریب همبستگی	گسترش رفتارهای وندالیستی
	$sig = 0/000$	سطح معنی داری	
۴۰۰	$r = 0/468$	ضریب همبستگی	ترویج همزیستی به جای ازدواج
	$sig = 0/000$	سطح معنی داری	

همان‌طوری که جدول فوق نشان می‌دهد رابطه بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و اباحه‌گری عملی جوانان در سطح اطمینان ۹۹ درصد ($\text{sig} = 0/000$) و ضریب همبستگی پیرسون ($r = 0/56$) معنی‌دار است. به این ترتیب همبستگی مثبت، با شدت قوی و با جهت مستقیم بین دو متغیر میزان گرایش به شبکه‌های اجتماعی مجازی و اباحه‌گری عملی جوانان وجود دارد؛ بدین‌صورت که هرچه میزان گرایش به شبکه‌های اجتماعی مجازی بیشتر باشد، میزان اباحه‌گری عملی جوانان نیز بیشتر می‌شود. همچنین، رابطه بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و خشونت و پرخاشگری جوانان در سطح اطمینان ۹۹ درصد ($\text{sig} = 0/000$) و ضریب همبستگی پیرسون ($r = 0/54$) معنی‌دار است. به این ترتیب که هرچه میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بیشتر باشد میزان خشونت و پرخاشگری جوانان نیز افزایش می‌یابد. ضریب همبستگی پیرسون بین دو متغیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و تضعیف باورهای دینی جوانان نیز نشان می‌دهد که بین دو متغیر در سطح معنی‌داری ۹۹ درصد ($\text{sig} = 0/000$) با ضریب همبستگی پیرسون ($r = 0/60$) رابطه مستقیم معنی‌داری وجود دارد؛ به این صورت که هرچه میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بیشتر باشد، باورهای دینی جوانان تضعیف و سبب گسترش شبهه‌های فکری در آنها می‌شود. رابطه بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و عادی شدن روابط دختر و پسر در سطح اطمینان ۹۹ درصد ($\text{sig} = 0/000$) و ضریب همبستگی پیرسون ($r = 0/31$) معنی‌دار است. به این ترتیب، همبستگی مثبت، با شدت متوسط و با جهت مستقیم بین دو متغیر میزان گرایش به شبکه‌های اجتماعی مجازی و عادی شدن روابط دختر و پسر وجود دارد؛ بدین‌صورت که هرچه میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بیشتر باشد میزان عادی شدن روابط دختر و پسر نزد جوانان بیشتر می‌شود. ضریب همبستگی پیرسون بین دو متغیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و گسترش رفتارهای وندالیستی نیز نشان می‌دهد که بین دو متغیر در سطح معنی‌داری ۹۹ درصد ($\text{sig} = 0/000$) با ضریب همبستگی پیرسون ($r = 0/60$) رابطه مستقیم معنی‌داری وجود دارد؛ به این صورت که هرچه میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بیشتر باشد، میزان رفتارهای وندالیستی جوانان نیز افزایش می‌یابد. سرانجام اینکه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با ترویج همزیستی به جای ازدواج در سطح اطمینان ۹۹ درصد ($\text{sig} = 0/000$) و ضریب همبستگی پیرسون ($r = 0/46$) رابطه دارد؛ یعنی هرچه میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بیشتر باشد میزان ترویج همزیستی به جای ازدواج نزد جوانان بیشتر می‌شود.

تحلیل رگرسیون چندگانه رابطه بین "استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و گرایش به انحرافات اخلاقی"

به منظور تحلیل نقش متغیرهای مستقل بر گرایش به انحرافات اخلاقی از روش رگرسیون چندگانه به شیوه توأم استفاده شد. جهت مقایسه نقش متغیرهای مستقل موجود در مدل رگرسیون بر روی متغیر وابسته از ضرایب استاندارد شده (Beta) استفاده شد. جدول ۶ یافته‌های حاصل از تحلیل رگرسیون چندگانه به شیوه توأم را نشان می‌دهد.

جدول ۶: یافته‌های حاصل از تحلیل رگرسیون چندگانه به شیوه توأم

ردیف	متغیر مستقل	B	SEB	Beta	sig
۱	شبکه‌های اجتماعی مجازی X ۱	۰/۲۸۰	۰/۰۴۶	۰/۲۲۶	۰/۰۰۰
۲	پایگاه اقتصادی- اجتماعی X ۲	-۰/۴۸۰	۰/۰۳۸	۰/۴۳۱	۰/۰۰۰
۳	عرض از مبدأ	۰/۹۶۷	۰/۳۸۶		۰/۰۱۳

$$R=۰/۶۹۸ \quad R2 =۰/۴۸۷ \quad AdjR2=۰/۴۷۹ \quad F=۹۶/۳۰۰ \quad Sig F=۰/۰۰۰$$

ضریب همبستگی به دست آمده برابر ۰/۶۹۸ می‌باشد که نشان‌دهنده همبستگی قوی متغیرهای پیش‌بین (متغیرهای مستقل) و متغیر معیار (گرایش به انحرافات اخلاقی) است. با توجه به نتایج به دست آمده، میزان ضریب تعیین تعدیل شده برای مدل برابر ۰/۴۷۹ است و می‌توان گفت که ۴۷/۹ درصد از تغییرات متغیر معیار را می‌توان به وسیله رابطه خطی آن با متغیرهای پیش‌بین، تعیین نمود. p - مقدار به دست آمده جهت آزمون F بسیار کوچک‌تر از سطح خطای ۰/۰۵ می‌باشد. بنابراین فرض H_0 مبنی بر ناهمبسته بودن متغیر معیار "گرایش به انحرافات اخلاقی" و متغیرهای پیش‌بین (متغیرهای مستقل) در جامعه رد می‌شود و می‌توان گفت که متغیر معیار و متغیرهای پیش‌بین همبسته می‌باشند. با توجه به ضرایب رگرسیون و مقدار ثابت به دست آمده از آزمون تحلیل رگرسیون چندگانه به شیوه توأم معادله رگرسیون تحقیق به شکل زیر است:

$$Y = ۰/۹۶۷ + ۰/۲۸۰ X_1 + ۰/۴۸۰ X_2$$

همچنین، نتایج نشان می‌دهد که از میان متغیرهای مستقل که با متغیر وابسته رابطه معناداری داشته‌اند، متغیرهای زیر دارای نقش معناداری بر روی متغیر وابسته هستند و به طور تعاملی ۴۸/۷ درصد (۰/۴۸۷ = R^2) تغییرات متغیر وابسته (گرایش به انحرافات اخلاقی) را تبیین می‌کنند:

(۱) شبکه‌های اجتماعی مجازی، (۲) پایگاه اقتصادی- اجتماعی.

بحث و نتیجه گیری

مطالعه گرایش به انحراف اخلاقی از دیرباز مورد توجه پژوهشگران حوزه‌های اجتماعی و فرهنگی بوده است؛ چرا که سرمایه انسانی یکی از مؤلفه‌های توسعه یافتگی جوامع محسوب می‌شود که اگر به درستی تربیت نشود، سلامت اجتماعی جامعه در معرض تهدید قرار خواهد گرفت. این واقعیتی مشهود است که عوارض و تبعات شیوع انحرافات اخلاقی در جامعه پی آمدهای سوئی بر روی جوانان به عنوان سرمایه‌های اجتماعی جامعه خواهد داشت. رفتارهای غیر اخلاقی که اغلب در کلانشهرها نمایان می‌گردد، سبب می‌شود همبستگی اجتماعی با چالش رو به رو شود و سرمایه انسانی به هدر رود. لذا هر جامعه‌ای متناسب با شرایط خود، با انواعی از انحرافات و مشکلات رو به روست که تأثیرات مخربی روی فرآیند ترقی آن جامعه دارد. پژوهش‌های انجام گرفته در این حوزه نیز اکیداً نشان می‌دهند که ارزش‌های اخلاقی جوانان دچار تغییر شده و گرایش به نابهنجاری‌های اخلاقی به شدت در حال افزایش است. بر همین مبنا در این پژوهش عوامل مرتبط با گرایش جوانان شهر تهران به انحرافات اخلاقی با تأکید بر مصرف شبکه‌های اجتماعی مجازی، با توجه به چهارچوب نظری- بر اساس نظریه از جا کنندگی گیدنز، آنومی دورکیم، حوزه عمومی و کنش ارتباطی و نظرات هابرماس در زمینه گفت‌وگو، تبیین‌های خرده‌فرهنگی انحراف، کنترل اجتماعی هیرشی، تئوری وابستگی بال روکیچ و دی فلور، یادگیری اجتماعی بندورا، نظریه کاشت و نظریه جامعه شبکه‌ای کاستلز) بررسی و متغیرهای مستقل در ارتباط با گرایش به انحرافات اخلاقی مورد تحلیل واقع گردید. یافته‌های پژوهش بیانگر این بودند که گرایش به انحرافات اخلاقی در بین جوانان ۱۵ تا ۲۹ سال شهر تهران در حال افزایش است؛ به طوری که ۳۳ درصد از جوانان شهر تهران گرایش شدیدی به سمت رفتارهای نابهنجار اخلاقی دارند و شبکه‌های اجتماعی مجازی در این گرایش نقش بسیار مهمی دارد که در ادامه به یافته‌های تجربی و نظری پژوهش می‌پردازیم.

با توجه به نتایج به دست آمده از فرضیه اول مشخص می‌شود که استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی از عوامل اصلی گرایش جوانان به اباحه‌گری عملی می‌باشد. این نتیجه همسو با یافته‌های عرب انصاری و همکاران (۱۳۹۳)، گنجی و همکاران (۱۳۹۴) و چراتی و همکاران (۱۳۹۴) می‌باشد؛ بدین معنا که جوانانی که استفاده بیشتری از شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌کنند، نسبت به ارزش‌های اخلاقی و آموزه‌های دینی بی‌تفاوت می‌شوند. این یافته تحقیق در راستای تئوری کاشت می‌باشد، چرا که بر مبنای تئوری کاشت، به هر میزان که افراد ساعات بیشتری را در معرض پیام‌های رسانه‌ای باشند، این رسانه‌ها تأثیر عمیق‌تری را در

نگرش‌ها و باورهای آن‌ها خواهند گذاشت. آنچه سبب می‌شود اباحه‌گری عملی به عنوان یک آسیب اجتماعی در حوزه جوانان شناخته شود، مشکلات و موانعی است که در دنیای بیرون بر سر راه جوانان به وجود آمده است. از جمله این موانع، فضای بی‌پایان شبکه‌های اجتماعی مجازی است که وابستگی شدید به این فضا، اباحی‌گری عملی در رفتارهای جوانان را به همراه دارد. در واقع، از بین رفتن قبح روابط غیراخلاقی، از پیامدهای ناشی از آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی است، زیرا با مشاهده روابط جنسی در اینترنت و از بین رفتن قبح چنین روابطی، سطوح نازل‌تر این روابط مهم تلقی نمی‌شود و نسبت به آن‌ها بی‌تفاوتی ایجاد می‌شود.

رابطه بین گرایش به شبکه‌های اجتماعی مجازی و تضعیف باورهای دینی و گسترش شبهه‌های فکری جوانان نیز معنادار بوده است؛ یعنی فرضیه دوم پژوهش نیز تأیید می‌شود. با توجه به مثبت بودن علامت ضریب همبستگی پیرسون ($Pearson\ Correlation = 0/54$) بین دو متغیر رابطه مستقیم برقرار است؛ به طوری که با افزایش یکی، دیگری نیز افزایش می‌یابد. همچنین مقدار آزمون T نشان می‌دهد که تضعیف باورهای دینی و گسترش شبهه‌های فکری جوانانی که از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌کنند (۳/۴۰) از جوانانی که از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده نمی‌کنند (۲/۲۶) بیشتر است. بنابراین شبکه‌های اجتماعی مجازی نقش بسیار مهمی در تضعیف باورهای دینی و گسترش شبهات فکری جوانان دارند. بر این اساس مطابق با نظریه جامعه شبکه‌ای کاستلز، دگرگونی‌های عظیمی در حوزه‌های هویت و فرهنگ پدیدار شده یا در حال ظهور است و این مسئله ارزش‌های نسل جوان را آماج تغییر قرار داده است؛ به طوری که از یک طرف، فرهنگ مدرن غالباً غربی در حال گسترش به سراسر جهان و بسط هژمونی خود است و از سوی دیگر، در برابر هژمونی این فرهنگ مدرن، در حوزه‌های دینی، فرهنگی، ملی، قومی و محلی مقاومت‌هایی در سراسر جهان حتی در بخش‌هایی از جهان توسعه یافته پدیدار شده است. در این فرآیند جوانان که از ارزش‌های دینی خود کنده شده‌اند، در جستجوی باورهای دینی و فکری جدید، دچار شبهات فکری شده و در نتیجه در دام فرقه‌ها و عرفان‌های نوظهور می‌افتند. پس در صورتی که نتوانیم هویت دینی و اسلامی جوانان را حفظ نماییم و آن‌ها را رها کنیم، دیری نخواهد پایید که عواملی هم چون از خودبیگانگی جایگزین هویت‌های فوق خواهد شد.

بر اساس نتایج تحقیق حاصل از فرضیه سوم پژوهش، ارتباط بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و گسترش خشونت و پرخاشگری جوانان نیز مورد تأیید قرار گرفته است. به نظر می‌رسد گرایش به شبکه‌های اجتماعی مجازی و درگیری بیش از حد جوانان در فضای مجازی سبب غفلت آنان از رفتارهای

بهنجار اجتماعی می‌شود. یافته‌های پژوهشی (مرادی، ۱۳۹۴) نیز حاکی از این امر است که حضور و تعامل در شبکه‌های اجتماعی مجازی باعث گسترش خشونت و پرخاشگری جوانان می‌شود؛ به طوری که در این شبکه‌ها جملات رکیک، خشم، خشونت و ناهنجاری بیشتری اشاعه داده می‌شود که منجر می‌گردد سلامت روانی جوانانی که بخش زیادی از زمان خود را در این شبکه‌ها سپری می‌کنند، دچار آسیب گردد. همچنین با توجه به نظریه وابستگی بال روکیچ و دی فلور می‌توان استدلال کرد که هرچه وابستگی به شبکه‌های اجتماعی اینترنتی بیشتر باشد، احتمال این که شناخت‌ها، احساسات و رفتارهای مخاطبان تغییر یابد، بیشتر می‌شود.

نتایج حاصل از فرضیه چهارم بیانگر این است که بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و عادی شدن روابط دختر و پسر نزد جوانان رابطه معنادار وجود دارد. ضرایب همبستگی پیرسون بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و عادی شدن روابط دختر و پسر نزد جوانان برابر با (Pearson $Correlation = 0/73$) و سطح معناداری آن صفر است. بدین ترتیب در تجزیه و تحلیل آماری این فرضیه رابطه معناداری تأیید گردید و مشخص شد که عادی شدن روابط دختر و پسر نزد جوانانی که از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌کنند، بیشتر از جوانانی است که هیچ استفاده‌ای از شبکه‌های اجتماعی مجازی نمی‌کنند. در همین زمینه نیز تحقیقاتی که در مورد شبکه‌های اجتماعی مجازی و عادی شدن روابط دختر و پسر نزد جوانان انجام شده است (شاکریان و همکاران، ۲۰۱۴؛ چراتی و همکاران، ۱۳۹۴ و نوغانی و محمدی، ۱۳۹۵) ثابت کرده جوانانی که از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌کنند، میزان عادی شدن روابط دختر و پسر نزد آن‌ها بیشتر است. به نظر می‌رسد در دهه‌های اخیر به دلیل تحولات فرهنگی و اجتماعی ناشی از فرآیندهای نوسازی اجتماعی، رابطه با جنس مخالف خارج از چهارچوب قواعد پذیرفته فرهنگی شکل گرفته است. همچنین مطابق با نظریه جامعه شبکه‌ای کاستلز می‌توان گفت، شبکه‌های اجتماعی مجازی بر همه ابعاد زندگی جوانان تأثیر گذاشته و سبب تغییر سبک زندگی آنان شده است. به اعتقاد کاستلز، در نهایت نتیجه گسترش جوامع مجازی، دگرگون شدن زندگی بشری به گونه‌ای است که مناطق از معنای فرهنگی، تاریخی و جغرافیایی خود تهی می‌شوند.

نتایج حاصل از پژوهش برای فرضیه پنجم نشان داد بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و رفتارهای وندالیستی جوانان رابطه معناداری وجود دارد؛ بدین معنا که گرایش به رفتارهای وندالیستی جوانانی که از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌کنند و جوانانی که از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده نمی‌کنند دارای تفاوت معناداری می‌باشد. در این راستا مطابق با نظریه ساترلند، کوهن و گربنر می‌توان گفت که رفتار

انحرافی از طریق انتقال فرهنگی آموخته می‌شود. بر این اساس اگر افراد جامعه با گروه‌های نابهنجار و تحت تأثیر پیام‌های نابهنجار رسانه‌ها در زمان طولانی و با فراوانی بیشتر قرار گیرند، احتمال هنجارشکنی تشدید خواهد شد. پس می‌توان ادعا کرد که بین یافته‌های میدانی با چارچوب نظری پژوهش (ساترلند، کوهن و گربنر) و همچنین نتایج پژوهش حسنی (۱۳۷۹)، صیادی و همکاران (۱۳۹۳) و بگ‌رضایی و پیری (۱۳۹۴) هم فراخوانی وجود دارد.

نتایج به دست آمده از فرضیه ششم نیز نشان داد بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و ترویج همزیستی به جای ازدواج در بین جوانان رابطه معناداری وجود دارد. با توجه به مثبت بودن علامت ضریب همبستگی پیرسون ($Pearson\ Correlation = 0/46$) بین دو متغیر رابطه مستقیم برقرار است؛ یعنی با افزایش یکی، دیگری نیز افزایش می‌یابد. همچنین مقدار آزمون T نشان می‌دهد که ترویج همزیستی به جای ازدواج در بین جوانانی که از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌کنند (۳/۱۳) از جوانانی که از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده نمی‌کنند (۱/۸۹) بیشتر است. این یافته با نتایج پژوهش‌های گرامرودی و همکاران (۱۳۸۸)، خلیج آبادی فراهانی و مهریار (۱۳۸۹) و آزادارمکی و همکاران (۱۳۹۱) همخوانی دارد. پژوهش‌ها نشان می‌دهند که رابطه جنسی پیش از ازدواج در ایران در حال افزایش است و یکی از این گونه‌های رابطه جنسی پیش از ازدواج جوانان، همزیستی (هم‌خانگی) است. در تحلیل این فرضیه می‌توان گفت ورود و گسترش رسانه‌های ارتباط جهانی مانند شبکه‌های اجتماعی مجازی، در کلانشهر تهران سبک‌های زندگی متفاوتی را آفریده و ارزش‌های گوناگونی را شکل داده است. با ورود ارزش‌های جهانی از طریق ابزارهای جدید ارتباطی، به تدریج رفتارهای جدیدی نیز در میان جوانان شهر تهران شکل گرفته که از مهم‌ترین آن‌ها، گسترش همزیستی به جای ازدواج است.

بدین ترتیب، یافته‌های پژوهش منطبق با استدلال‌های نظری بیانگر این است که ارزش‌های جوانان تحت فرآیندهای مدرنیته قرار گرفته است و فن‌آوری‌های جدید و مدرن وارداتی هم که با خود ارزش‌های جدید و ناهماهنگ با نظام اجتماعی موجود را به همراه آورده‌اند، سبب بروز تحولات سریع در ارزش‌ها و هنجارهای جوانان شده‌اند. به طور کلی نتایج پژوهش نشان داد که ارزش‌های اخلاقی جوانان شهر تهران با چالش‌های اساسی رو به روست و ضرورت مدیریت تغییرات اجتماعی و فرهنگی در جامعه مورد مطالعه به شدت احساس می‌شود. از سوی دیگر، با توجه به گسترش گرایش به انحرافات اخلاقی در بین جوانان شهر تهران که دارای کارکردهای چندگانه منفی است، لازم است مطالعات بیشتری بر روی این پدیده صورت گیرد تا با تدابیر واقع‌بینانه و کارشناسانه از پیامدهای منفی این پدیده اجتماعی جلوگیری شود.

پیشنادهای پژوهش

با توجه به یافته های پژوهش پیشنهاد می گردد:

- هماهنگ کردن بخش های عمومی و خصوصی که در زمینه پیش گیری از وقوع جرم فعالیت دارند مانند نیروی انتظامی، کار و امور اجتماعی، آموزش و پرورش، شهرداری ها، شوراهای امور ورزش و جوانان، بهزیستی و... به منظور اجرای برنامه های عملی پیش گیرانه و هماهنگی بیشتر؛
- آگاهی دادن به خانواده ها برای نظارت و کنترل بیشتر بر فرزندان و گوشزد کردن میزان مجازات جرایم اخلاقی در صورت ارتکاب جرم توسط آنان؛
- اتخاذ تدابیر امنیتی بیشتر توسط دولت در محل های آسیب خیز و اقداماتی به منظور کمک به خانواده ها، بخصوص نوجوانان و جوانانی که در معرض آسیب قرار دارند؛
- شناخت نیازهای روانی جوانان و اهتمام به آنها، زیرا به همان اندازه که کیفیت ارضای این نیازها در شادابی و نشاط آنان مؤثر است، ارضا نشدن و یا ارضای ناقص آنها، اثرات نامطلوب به همراه دارد و علاوه بر تلخی زندگی به کام جوانان، آنان را به انحراف می کشاند؛
- توجه به مشکلات اخلاقی و رفتاری جوانان همچون: تماس تلفنی و نامه نگاری با جنس مخالف، معاشرت با جنس مخالف، شرکت در مجالس مختلط، خود ارضایی، چشم چرانی، فرار از منزل، غیبت از مدرسه، اقدام به خودکشی، سرقت، دروغگویی، اعتیاد، ولگردی و ...؛
- تقویت نظارت های اجتماعی رسمی و دولتی و نیز نظارت های مردمی و محلی از جمله امر به معروف و نهی از منکر برای پاکسازی فضای جامعه و تعدیل آزادی های اجتماعی؛
- استفاده از توان شبکه های اجتماعی مجازی با توجه به استقبال نوجوانان و جوانان برای گسترش روحیه دینی و تشویق آنان جهت حضور گسترده در نهادهای دینی؛
- حمایت دولت مردان از شبکه های اجتماعی اینترنتی بومی و جایگزین ایرانی دارای گرایش های ارزشی و در عین حال دارای جذابیت های لازم که اقدام مهمی برای ترویج شعائر اسلامی از دریچه شبکه های اجتماعی اینترنتی به شمار می آید. در همین راستا لازم است شبکه های اجتماعی اینترنتی با محوریت دوست یابی سالم، دانش افزایی، اطلاع از اخبار، کاریابی، سرگرمی های مفید و رشد دینی افراد مورد

حمایت جدی قرار گیرند. در چنین شرایطی شاهد گسترش ارزش‌های دینی و بومی از بستر شبکه‌های اجتماعی اینترنتی در جامعه حقیقی خواهیم بود؛

- با توجه به مبانی نظری و تجربی پژوهش که مهم‌ترین راه‌حل‌های رابطه با جنس مخالف در قالب آزاد گذاشتن اصولی و معقول جوانان، آموزش برای داشتن رابطه سالم و شناخت جنس مخالف، فرهنگ‌سازی، وجود رابطه تحت نظارت والدین، افراط و تفریط نکردن در رابطه، تغییر در طرز تفکر نظام حاکم، مشخص کردن هدف دوستی، کاهش تعصبات و سخت‌گیری‌های خانواده‌ها و گسترش محیط‌های سالم برای ایجاد رابطه بیان شده اند، پیشنهاد می‌شود ایجاد حساسیت در مورد رابطه با جنس مخالف از کودکی با تمهیداتی در راستای عملیاتی و هدایت کردن آن‌ها صورت گیرد.

منابع

- آزاد ارمکی، تقی، محمد حسین، شریفی زاده، ایثاری، مریم و طالبی، سحر. (۱۳۹۱). "هم خانگی؛ پیدایش شکل‌های جدید خانواده در تهران". جامعه‌پژوهی فرهنگی. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. سال سوم. شماره اول.
- بگ رضایی، پرویز و پیری، روضان. (۱۳۹۴). "بررسی جامعه‌شناختی علل نابهنجاری‌های رفتاری دانش‌آموزان شهرستان ایلام". فصلنامه دانش انتظامی. سال چهارم. شماره چهاردهم.
- چراتی، عیسی؛ نیمروزی ناوخی، نوروز؛ کاظمی، خاور و چراتی، مهدی. (۱۳۹۴). "بررسی جامعه‌شناختی تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر سبک زندگی کاربران متأهل". اولین کنفرانس بین‌المللی نقش مدیریت انقلاب اسلامی در هندسه قدرت نظام جهانی (مدیریت، سیاست، اقتصاد، فرهنگ، امنیت، حسابداری). تهران: دبیرخانه دائمی کنفرانس بین‌المللی حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی.
http://www.civilica.com/Paper-ICPEEE02-ICPEEE02_285.html
- خلیج آبادی فراهانی، فریده و مهریار T امیرهوشنگ. (۱۳۸۹). "بررسی نقش خانواده در ارتباطات با جنس مخالف قبل از ازدواج در دختران دانشجویان در تهران". فصلنامه خانواده‌پژوهی. سال ششم، شماره ۲۴.
- رجبی، محمد. (۱۳۹۰). "رسانه‌ها و ارزش‌های اخلاقی خانواده در سریال جستجوی پدر فارسی". ۱.
- رحیمی، محمد. (۱۳۹۵). "بررسی جامعه‌شناختی رابطه شبکه‌های اجتماعی مجازی و تغییرات جاری در خانواده‌های شهر تهران". پایان‌نامه دکتری جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی.
- سورین، ورنر جوزف و تانکارد، جیمز دبلیو. (۱۳۸۱). نظریه‌های ارتباطات. علیرضا دهقان. تهران

- صیادی، محمد امین؛ فتحی، فریبرز و محمدی، میترا. (۱۳۹۳). "استفاده بی رویه از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی و ارتباط آن با سلامت روانی". نشریه سلامت و تندرستی در مدارس. شماره دوم. بهار و تابستان.
- عاملی، سعید رضا. (۱۳۸۸). شبکه‌های علمی مجازی. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی
- عبداللهی، محمد. (۱۳۸۳). آسیب‌شناسی اجتماعی و روند تحول آن در ایران. تهران: نشر آگه
- عرب انصاری، مهدی؛ رضانی، حسن و صالحی، مهدی. (۱۳۹۳). "بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی و ماهواره‌ای در فروپاشی بنیان خانواده". فصلنامه مطالعات حفاظت و امنیت انتظامی. سال نهم. شماره سی و یکم.
- عزیزاده اقدم، محمدباقر و محمدامینی، حمیده. (۱۳۹۲). "بررسی عوامل اجتماعی موثر بر ناهنجاری‌های رفتاری دانش‌آموزان". فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی. دوره اول، شماره ۲، تابستان.
- کریمی، یوسف. (۱۳۷۸). روان‌شناسی اجتماعی؛ نظریه‌ها مفاهیم و کاربردها. تهران: نشر ارسباران
- کفاشی، مجید و فلاحی، علی. (۱۳۹۳). "تاثیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر هویت اجتماعی جوانان شهر تهران". دو فصلنامه علمی- پژوهشی دین و ارتباطات. سال بیست و یکم. شماره دوم.
- گرمارودی، غلامرضا؛ مکارم، جلیل؛ علوی، سیده شهره و عباسی، زینب. (۱۳۸۸). "عادات پرخطر بهداشتی در دانش‌آموزان شهر تهران". فصلنامه پژوهشکده علوم بهداشتی جهاد دانشگاهی (پایش). سال نهم. شماره اول.
- لیبی، محمد مهدی. (۱۳۹۳). خانواده در قرن بیست و یکم. تهران: نشر علم
- محبوبی منش، حسین. (۱۳۸۷). "تاملی کوتاه بر آسیب‌های اجتماعی به عنوان مسئله امنیت ملی". فصلنامه دانش انتظامی. سال هشتم، شماره سوم.

- محسنی تبریزی، علیرضا. (۱۳۸۳). **وندالیسم: مبانی روان شناسی اجتماعی، جامعه‌شناسی و روان‌شناسی وندالیستی در مباحث آسیب شناسی و کژرفتاری اجتماعی**. تهران: انتشارات آن
- مرادی، مریم. (۱۳۹۴). "بررسی نقش رسانه‌های نوین ارتباطی در ایجاد نابهنجاری‌های اجتماعی در میان جوانان گروه سنی ۱۵ تا ۲۹ سال منطقه ۴ استان تهران (بررسی موردی لاین و وایبر)". کنفرانس بین‌المللی رویکردهای نوین در علوم انسانی.
- معین، محمد. (۱۳۷۶). **فرهنگ معین**. تهران: موسسه انتشارات امیرکبیر
- محسنی، منوچهر. (۱۳۸۶). **جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی**. تهران: طهوری
- گنجی، محمد؛ نیازی، محسن و ملک‌پور، علیرضا. (۱۳۹۴). "بررسی تأثیر اعتیاد به فناوری‌های نوین ارتباطی (اینترنت و ماهواره) بر از هم گسیختگی خانوادگی در شهرکرد". فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران. دوره چهارم شماره ۱.
- ناظری، خدیجه. (۱۳۸۷). "بررسی میزان تفاوت معیارهای دوست‌یابی نوجوانان در فضای مجازی و غیرمجازی". پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
- نوغانی، دخت؛ بهمنی، محسن و محمدی، فردین. (۱۳۹۵). "گرایش به ارتباط با جنس مخالف: مطالعه‌ای در باب نوجوانان پسر مشهد". فصلنامه مسائل اجتماعی ایران. سال هفتم، شماره اول.
- ولمن، بری و کوان هاس، آنتونی. (۱۳۸۵). **شبکه‌های اجتماعی، مشارکت و تعهد اجتماعی**. شیرزاد فلاح آزاد. تهران: فرهنگ و فناوری
- Devis, K. (2012). "Tensioof identity in a networks era: young people's perspectives on the rike and rewards of online self-expression". Journal new media and society. 14 (4).
- Park, Namsu, Kerk F. kee and Sebastian, Valenzuela. (2009). "Being Immersed in Social Networking Environment: Face book Grups, Uses and Gratifications and Social Outcomes". Cyber Psychology and Behacior. 12 (6).

- Shakerian, Ata, Nazari, Ali-Mohammad, Massomi, Mohsen, Ebrahimi, Painaz. (2014). **"Investigating Personality and Pre-Marital Affair whit Opposite Sex among University Student of Sannadaj City"**. Procedia – Social and Behaviaorial Sciences. 114: 327-333.

Sociological Approach to Relationship between the Use of Virtual Social Networks and Tendency to Moral Deviations (Case Study: 15-29 year old Youth in Tehran)

Fariba Shayegan

Ph.D., Associate Professor, Amin Police University, Tehran, Iran

Mohammad Rahimi

Ph.D. in Sociology, Social Sciences Department, Khalkhal Branch, Islamic Azad University, Khalkhal, Iran

Received:30 Jan. 2017

Accepted:11 Mar. 2017

This study focused on a sociological approach to the study of relationship between the use of virtual social networks and tendency of young people in Tehran city to moral deviations. In this study a survey method was used and the research technique was a questionnaire. The study population included all youth aged 15 to 29 in Tehran. Among them, 400 people were selected by Cochran and multi-stage cluster sampling. The required information was collected through oriented questionnaires and was processed by the software (spss & Lisrel). The results showed that Tehran's young people have a strong tendency to moral deviation. There is a significant relationship between the use of virtual social networks (independent variable) and a tendency to moral deviation (dependent variable) with dimensions of youth violence and aggression, the weakening of religious beliefs and expansion of intellectual doubts, normalization of relations between girls and boys, expansion vandalistic behavior, expansion of cohabitation rather than marriage. Furthermore, our path analysis indicated that in terms of the value of beta (β), a total of %48 of the changes in tendency of young people to moral deviations ($R^2=0/48$), depends on the use of virtual social networks and demographic variables such as socio-economic status, gender, age and level of education.

Key words: Virtual Social Networks, Moral Deviations, Abnormality, Youth and Tehran City